

YVES GANDON

JULES ROMAINS

Poet, romancier, dramaturg, eseist, om de știință totodată, avind concepții îndrăznețe, Jules Romains, mort la 87 de ani, era scriitorul complet, cu daruri excepționale, capabil să stăpânească deopotrivă toate posibilitățile gândirii. De aceea, criticul care-și asumă răspunderea unei aprecieri de ansamblu asupra operei riscă să fie copleșit. Nici o parte a operei nu este neglijabilă, și cine ar pretinde să-l anuleze pe poet în favoarea romancierului, să-l uite pe eseist sau pe moralist pentru a nu-l lua în considerație decât pe dramaturg, s-ar face vinovat nu numai de o nedreptate, dar și de trădare față de spirit.

Prin *Knock sau Triumful medicinei*, Jules Romains atingea, în 1923, culmea celebrității, pentru că teatrul este — și era cu atât mai mult în vremea aceea, în care nu înfloriseră încă „mass-media“ — modalitatea de expresie cea mai accesibilă marelui public. Dar pot fi oare puse pe același plan comiul enorm, dublat de amărăciune, din *Knock*, și cele 27 de volume *din Oamenii de bună-voință*, care, nu numai că reprezintă un sfert de secol de viață franceză, dar dezvăluie în autorul lor un martor lucid, neînduplecat și în același timp îngăduitor, al meschinăriilor și grandorii timpului său? Cu siguranță că nu. Și acest roman ciclic, oricât ar fi de impunător prin dimensiuni și prin desăvârșirea alcătuirii sale, umbrește oare pe poetul *Vieții unanime* sau al *Cinturilor celor zece ani*? Trebuie oare pierdute din vedere cele aproximativ 25 de eseuri publicate alternativ cu lucrările de beletristică, de la *Viziunea extra-retiniană* pînă la cele trei prețioase mici volume *Pentru păstrarea rațiunii*, trecînd prin *Interviuri cu Dumnezeu* și prin *Starea Pămîntului*? Nu degeaba a fost Jules Romains elev al Școlii Normale Superioare și doctor în filozofie.

În ansamblul operei, așa cum ni se înfățișează ea astăzi în desăvârșirea ei, teatrul ocupă un loc important, dacă nu chiar preponderent. Prima piesă a lui Jules Romains, *Armata în oraș*, a fost reprezentată datorită marelui Antoine la Teatrul Odeon în 1911. Autorul avea pe atunci 26 de ani. Acesta era doar debutul, pentru că în 1920 Jacques Copeau avea să creeze, la Teatrul „Vieux Colombier“, *Cromedeire bătrînul*, dramă în 5 acte, despre care Paul Léautaud avea să spună: „rareori poezie mai pătrunzătoare, mai elevată, într-o formă mai personală, s-a contopit cu un subiect mai original și mai pitoresc“. Țăranii dintr-un sat de munte sînt în conflict cu cei din valea vecină, pentru a întemeia o religie panteistă. Acesta era un model de teatru poetic, lipsit de orice emfază, și Jules Romains punea în evidență această teorie a unanimității, al cărei promotor a fost și pe care majoritatea lucrărilor sale aveau s-o illustreze. Își propunea să impună o viziune universalistă a lumii, în care individul, supus marilor curente colective, descoperă noi motive de exaltare și izvoarele unui lirism neexploatat.

În 1923 apăreau două noi piese, amintouă reprezentate la Comédie des Champs-Élysées de către Louis Jouvet: *Di. de Trouhadec în ghiarele de străbălării* și *Knock*, dar în vreme ce prima cunoștea doar un succes de stîmă, cea de-a doua era ridicată în slăvi. Jules Romains reinnoise aci un subiect molieresesc de cea mai mare nostimădă, adaptîndu-l timpului său.

Putem nota aci că poetul și autorul comic își împărțeau în mod egal inspirația: poetului — *Cromedeyre* și autorului comic — doctorul Knock. Autorul comic obținut o faimă pe cit de mare pe atît de îndreptățită, în vreme ce poetul nu izbutea să se facă cunoscut; e păcat, deoarece pătrunzătoarea poezie din *Cromedeyre* nu avea să mai reapară în teatrul lui Jules Romains. Verva sa comică, dimpotrivă, se regăsește în două plăcute mici acte, aproape niște sketch-uri: *Științietoarea* și *Amedée sau domniul alinați*, ca și în *Căsătoria lui de Trouhadec* și *Donogoo-Tonka*, citeodată la granița anecdotei. Cine știe de ce, piesele cu un ton mai gray, ca *Dictatorul*, totuși profetică, sau *Anul o mic*, n-au avut succes. În schimb, adaptarea piesei lui Ben Jonson, *Volpone*, în colaborare cu Ștefan Zweig, a fost jucată de mai mult de o mie de ori de către Charles Dullin, a cărui interpretare era, ce-t drept, magistrală, la Théâtre de l'Atelier.

Dacă Jules Romains n-a reinnoit, pe scenă, experiența din *Cromedeyre*, nu înseamnă că poezia a dispărut din opera sa. Ea s-a retras pe de o parte în romane, mai cu seamă în *Oameni de bună-voință*, unde începutul (6 octombrie) și finalul (7 octombrie) sînt impregnate de un lirism generos și de o căldură omenească pe care proza franceză nu le mai cunoscuse decît Victor Hugo, pe de altă parte, în culegeri de poeme propriu-zise, ca *Oda geneveză* (*Ode génoise*), *Om al alb* sau *Culoarea Parisului e dragostea*. Ea nu lipsește nici din nuvelele foarte frumoase și foarte straniu grupate sub titlul *Violarea frontierelor*.

Dacă, în calitate de dramaturg, de romancier, de poet, Jules Romains a obținut consacrară pe care o merita, 40 de ani de prietenie fără pată îmi dă dreptul să declar că omul era la înălțimea scriitorului. Cum oare poetul unanimist n-ar fi prieten al omenirii? Cum autorul *Prietenilor* n-ar fi avut cultul prieteniei? El nu-și deschidea sufletul cu ușurință, dar cei cărora le acordase încrederea puteau fi siguri de fidelitatea sa. Unii îl declaraseră rece și greu de abordat. În ce mă privește, l-am văzut întotdeauna deschis și surizător. Avea 28 de ani cînd a publicat *Prietenii*, această capodoperă de umor caustic, acest „îndrumar al bucuriei și breviar al înțelepciunii năstrușnice”. Dobîndindu-și importanța, aceea a unui scriitor de prim rang, el rămăsese, pentru cei ce-l iubeau, omul acestei cărți.

Opera sa aparține acum istoriei literare. Sînt convins că strănepoții noștri vor vedea în el, în afară de un mare dramaturg, pe cel dintîi romancier al vremii sale, și că strălucirea imaginii sale va spori fără întrerupere.

